

Kürk Mantolu Madonna

Sabahattin Ali

Editörün Notu : İkinci Dünya Savaşı sonrası kutuplaşan dünyada komünist olduğu gerekçesiyle pek çok yazar büyük sıkıntılar çekmiştir. Sabahattin Ali sol duruşu nedeniyle bu eziyetten Nazım gibi payını alanlar arasındaydır. Olağanüstü duyarlıktaki yazar Türk edebiyatının en güzel gerçekçi örneklerini, vermiştir. Eserlerini sade, abartısız, yumuşak bir üslupla yazan Sabahattin Ali sürükleyici bir aşk hikayesi olan "Kürk Mantolu Madonna" eseri ile edebiyatımıza hüznü, duyarlı, psikolojik derinliği olan bir eser kazandırmıştır.

IŞIĞA ADANMIŞ BİR YAŞAM “SABAHATTİN ALİ”

Hülya Soyşekerci

Sabahattin Ali deyince her şeyden önce aydınlığa, ışığa, insanın ve toplumun mutluluğuna adanmış bir yaşam ve eğilmeyen, boyun eğmeyen güçlü, direngen bir karakter geliyor aklıma. “Başın öne eğilmesin/ Aldırma gönül aldırma/ Ağladığın duyulmasın/Aldırma gönül aldırma.” dizelerindeki onurlu ve erdemli direniş; hapishane duvarlarından yankılanan “Dışarıda deli dalgalar/Gelip duvarları yalar/ Seni bu sesler oyalar/Aldırma gönül aldırma” sesleriyle güçleniyor. Sabahattin Ali bütün ömrünü ideallerine, toplumcu düşüncelere adanması dolayısıyla çektiği çileler anlamında Nâzım’a çok yakın duran değerli bir aydın, güçlü, gerçekçi yapıtlara imza atmış önemli bir şair ve yazardır.

Sabahattin Ali’nin yaşamını odağa almak istiyorum öncelikle; çünkü onun yaşamı bir roman gibi, bir hikâye gibi insanı etkileyen ve sonuçta tragedyaya dönüşen bir yaşamdır... 1907’de Gümölcine’de başlayan yaşam öyküsü, Balıkesir ve İstanbul’da devam etti. Bir yüzbaşıydı babası. İlkokul çağında ailesiyle Çanakkale’ye gitti. Dört yıl kaldıkları bu çevrede, Çanakkale savaşlarını bir çocuk olarak bütünüyle ve tüm dehşetiyle yaşadı. 1918’de emekli olan babası, ailesini İzmir’e götürdü. Burada bir tiyatro ve gazino işleten

İlk öykülerinde romantik bir atmosfer vardır. 1935’te yayımlanan ilk öykü kitabı Değirmen’de yer alan öykülerin çoğu bu anlayışta yazılmış ürünlerdir. 1936’da yayımlanan Kağnı’da toplumsal gerçekçiliğe yönelişin ilk izleri vardır. Sabahattin Ali sanat anlayışını şu sözlerle ifade etmiştir: “Benim kanaatimce sanat insanı ve hayatı ve bunların manasını öğretmekle muvazzaftır. Ancak bu takdirde geniş bir kitlede daha çok insani olmak, daha iyi bir hayata varmak arzuları belirir. Sanat bütün teferruatıyla hayatı ihtiva etmeli, insanca yaşamak, insan gibi yaşamak, daha iyiye, daha yükseğe, daha temize doğru koşarak yaşamak arzusunu, hatta ihtiyacını uyandırmalıdır.” Bu sözleri çok önemlidir; çünkü buradaki düşünceleri, onun eserlerini anlamak için bize rehberlik eder. Onda insan sevgisi, yaşamı daha iyi koşullar içinde sürdürme çabası temel görüştür. Çevreyle çatışması egemen güçlerle ve bürokrasiyle bilinçli bir çatışmaya dönüşür bu düşüncelerinden dolayı. Cezaevlerindeki izlenimleri, orada karşılaştığı insanlar ve onların hikâyeleri de Sabahattin Ali öykülerinde izler bırakmıştır: Kağnı, Kamyon, Kafa Kâğıdı, Arabalar Beş Kuruşa öykülerinde olduğu gibi...

Gözlemci gerçekçiliğinde başarılı olduğu için çevre betimlemelerinde, atmosfer kurmada ve karakter yaratmada hayli etkindir. Egemen güçlerle ve çevresindeki kişilerle çatışmaları son öykü kitabı olan Sırça Köşk’teki öykülerde

babasının işleri, Yunanların İzmir'i işgal etmesi üzerine bozuldu. Bu nedenle annesinin ailesinin yaşadığı Edremit'e göç ettiler. Babasının emekli maaşı ödenmediği için aile yoksulluk çekmeye başlamıştı. Bu yıllarda annesinin sinir bunalımları da giderek artıyordu. O zor yıllarda anne babası kendi aralarında sorunlar yaşıyor, annesinin rahatsızlığı nedeniyle sürekli çatışıyorlardı. Geçimlerini sağlamak üzere babası çerçiliğe başladı; Sabahattin Ali de boynuna astığı bir işporta tablasında makara, iplik sattı, babası çevre kentlerin pazarlarına gittiğinde serginin başında bulundu. Sergi başında beklerken eline geçirdiği her kitabı okuyordu. Bu yıllarda ilkokul sona erdi ve Sabahattin Ali Edremit İdadisi'ne başladı. 1921'de idadi öğrenimi de sona erdi.

Sabahattin Ali ilk önce babası gibi subay olmak ister ama o yıl askeri okullara öğrenci alınmaması kararı üzerine Balıkesir Öğretmen Okulu'na yazılır. O yıllarda büyük bir okuma tutkusuyla, eline geçirdiği her kitabı okumaya devam eder. Öğretmen Okulu'nun ikinci sınıfindayken yazmaya başlar. İlk öyküsünün Horoz Mehmet olduğunu ve edebiyat öğretmeni tarafından beğenildiği belirtilmektedir.

O yıl bazı sıkıntılar yaşayınca son sınıfı okumak üzere İstanbul Öğretmen Okulu'na geçer. Son sınıfı burada okuyarak öğretmen olur. Babasının maddi durumu düzelir ama bu arada annesi İstanbul'da Fransız Hastanesi'nde tedavi altına alınır. Babası 1926'da Ayvalık'ta ölünce çok sevdiği babası için bir şiir kaleme alıp yayımlar. Bundan önceki birkaç yıl içinde de Serveti Fünun, Çağlayan gibi dergilerde şiirleri yer almıştır. Buna göre, Sabahattin Ali edebiyata önce şiirle girer. Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra Yozgat'a ilkokul öğretmenliğine tayin edilir. Bir yıl kalır ve tatil için geldiği İstanbul'da, yabancı dil öğretmeni olarak yetiştirilmek üzere yurt dışına burslu öğrenci gönderildiğini öğrenince sınava girip kazanır ve dört yıllığına Almanya'ya gider. Buradaki eğitimi sonrası yurda döner ve sonunda Aydın Ortaokulu Almanca öğretmenliğine atanır. Aynı yıl Bir Orman Hikâyesi ve Bir Gemicinin Hikâyesi adlı ilk toplumsal gerçekçi öykülerini

toplumcu gerçekçi bir çizgiye dönüşür. Sabahattin Ali birçok öyküsünde folklordan yararlanmış, halk dilinin gizemli yalınlığına ulaşmıştır. Özellikle masal dilinin yumuşaklığını, sıcaklığını ve düşselliğini ustaca aktarabilmiştir.

İşlediği konular

Sabahattin Ali'nin öykülerinin konuları Asım Bezirci tarafından ayrıntılı biçimde sınıflandırılmıştır. Bu konular; aşk, köy ve köylüler, işçiler, hastane ve doktorlar, cezaevi ve tutuklular, aydınlar ve yöneticiler... biçimindedir.

Sabahattin Ali ilk öykülerinde aşka daha fazla yer verir ve bu aşklar romantik ve bireysel bir tarzda ele alınır. Değirmen, Viyolonsel, Kırlangıçlar, Kurtarılamayan Şaheser gibi öyküler bu tarz öyküleri arasındadır. Öteki kitaplarındaki Hanende Melek, Hasanboğuldu ve Sırça Köşk içindeki Bir Aşk Masalı aşk öyküleri olarak değerlendirilebilir.

Sabahattin Ali köy ve köylüleri de tüm renkleri ve çelişkileri ile işlemiş bir öykücüdür: Bir Orman Hikâyesi, Candarma Bekir, Kanal, Kağrı'daki Kağrı, Kamyon, Kafa Kâğıdı; Ses'teki Sıcak Su, Ses, Yeni Dünya'daki Ayran, Sulfata, Sırça Köşk içindeki Çirkince bu tarz öykülerindendir. Bir Orman Hikâyesi'nde egemen güçler ile köylülerin çelişkisi bir direniş öyküsü biçiminde işlenir. Sermayedarın ormanı kesmesi karşısında köylünün direnişi öykünün dramatik yapısını oluşturur. Kanal'da ağa-köylü çelişkisini işlerken, Ayranda topraksız, aç, sefil insanları anlatır. Sabahattin Ali'nin öykülerinde işçiler, köylülere göre oldukça azdır; çünkü o yıllarda Türkiye'de fabrika işçiliği yaygın bir olgu değildir. Az sayıda da olsa Apartman, Uyku, Portakal, Millet Yutmuyor öyküleri bu bölüme dâhil edilebilir.

Doktorlar ve hastaneleri ele aldığı öykülerinde aydınlarla halk arasındaki uçurumu gösterir. Yeni Dünya içinde Sulfata; Sırça Köşk'te Böbrek, Cankurtaran öyküleri bunlardan sayılabilir. Özellikle Sulfata'da sıtmaya tutulmuş köylü kadına kinin verilmemesini, yetki ve iktidar sahibi olanların halka bakışını

yazar ve bunları Resimli Ay dergisinde yayımlar. (1930) Nâzım Hikmet o sırada Resimli Ay'da düzeltmen ve sekreter olarak çalışmaktadır. Sabahattin Ali'nin bu hikâyelerden birinin yayımlanmasını şöyle anlatır Nâzım: "Bir gün dergi idarehanesine kısa boylu, gözlüklü bir genç geldi. Almanca bildiğini, hikâyeler yazdığını ve isminin Sabahattin Ali olduğunu söyledi. Hikâyelerinden birini bıraktı çıktı. Bu hikâye orman sanayiinde çalışan işçilerin hayatına aitti. Alman romantizminin tesir altında yazılmış olmasına rağmen konu ve muhteva bakımından Türk edebiyatında bir yenilik teşkil ediyordu. Genç adamın istidatlı bir yazar olduğu daha ilk satırlarından hissediliyordu. Hikâye basıldı (...) Sabahattin'in ilk (toplumcu) hikâyesini Resimli Ay dergisinde yayınlaması, yazarın o zamanki edebiyat, dolayısıyla politika cereyanları arasında belirli bir safta yer alması demekti. İlk yazısını bize getirişi Sabahattin'in antiemperyalist, demokratik temayülünü gösteriyordu. Gerek dostluğumuz, gerekse Resimli Ay'ın o zamanki çevresine girişi, gerekse sonraları Sinop Cezaevi'nde parti üyelerinden bazılarıyla tanışması Sabahattin Ali'nin sosyalist idealleri benimsemesinde tesirli oldu" (Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali Üstüne, Sanat Emeği dergisi, Nisan 1978)

Sabiha Sertel'e göre "Sabahattin Ali Almanya'da ilerici edebiyatla temas etmiş, sosyalist eğilimleri olan bir gençti. Fakat kafasında sosyalizm henüz belirli bir şekil almamıştı. Nazım onu yalnız realist sanata değil sosyalizme de çekmeye çalışıyordu. Sabahattin'i roman yazmaya teşvik eden Nâzım oldu." Bu bilgiler bence önemli gerçekleri de aydınlatmaktadır. Sabahattin Ali, Nâzım'ın etkisiyle çalışmalarını öykü ve romanda yoğunlaştırmıştır.

1931 yazında komünizm propagandası yaptığı ihbarı üzerine üç ay tutuklanır, sonuçta aklanır ve 30 Eylül 1931 tarihinde Konya Ortaokulu'na atanır. Orada yayımlanan Yeni Anadolu gazetesinde yazıları yer alır. Bu arada Kuyucaklı Yusuf romanı da bu gazetede on beş sayı kadar tefrika edilir. Telif ücretini alamadığı için romanın devamını gazeteye vermeyince birtakım kişilerin iftiralarına uğrar

alaysamalı ve taşlayıcı bir dille işler.

Cezaevi ve tutuklular konusunda Sabahattin Ali'nin deneyimleri yoğundur. 1931, 1932 ve 1948'de olmak üzere üç kez hapse giren yazar buradaki gözlem ve izlenimlerini öykü sanatının estetik formları içinde yeniden dönüştürür. Bu öyküler arasında en dikkate değer olanının Duvar, Çaydanlık gibi öyküleri olduğu belirtilir.

Aydınlar ve yöneticiler konusunda birçok öykü yazmıştır. Değirmen'de Bir Siyah Fanila İçin, Kağnı'da Fikir Arkadaşı, Sırça Köşk'te Beyaz Bir Gemi gibi öykülerinde Anadolu'ya giden aydınların çevreyi yadırgaması, çevreyle uyum sağlayamayıp büyük kentlere kaçıışı ya da birbirleriyle çıkar çatışmaları anlatılır. Sabahattin Ali aydınların ülke sorunlarına sırt çeviren, bencil, halktan uzak kişiler olmalarını eleştirir.

Anlatım ve dil özellikleri

Sabahattin Ali bu konuları aydınlık, açık ve duru bir anlatımla işlemiştir. Dolaylı anlatımlara pek yer vermemeye dikkat eder. Ancak Sırça Köşk'te yer alan ve bir masal anlatımı içindeki öykülerini bu tespitin dışında tutabiliriz. Bunlarda da gerçekçiliği gözden uzak tutmadan masal dilinin elverdiğince dolaysız anlatımdan yararlanır. Gelenekten beslenen bir yazardır.

Öykü ve romanlarındaki dilinin konuşma diline oldukça yakın olduğu söylenebilir. 1935'te yayımlanan Değirmen'deki öykülerinde o dönemde kullanılan daha eski sözcüklere yer verilmiştir. Öykülerinde yerel konuları işlese de yerel sözcükleri, söz gruplarını fazla kullanmamıştır. Atasözlerine pek yer vermeyen Sabahattin Ali, halk dilindeki deyimleri çok sık kullanır. Dilindeki yalınlık Sabahattin Ali'nin halka yaklaşma eğiliminin bir sonucu olarak da düşünülebilir. Halkın anlayamayacağı sözcükleri kullanmaktan, dolaylı ve çetrefil yazmaktan kaçınarak toplumsal mesajını bu yalın dil içinde doğrudan iletmeye çalışmıştır. Söz sanatlarına ve aşırı derecede sıfat kullanımına da yönelmemiştir. Sabahattin Ali öykülerinde yer yer güldürü ögesinden de yararlanmıştır. Son öykü kitabı

ve bir toplantıda Atatürk'ü taşıyan bir şiir okuduğu ihbarıyla tutuklanıp bir yıla hüküm giyer. Bu hapislik süresinin bir bölümünü Konya, bir bölümünü de Sinop cezaevlerinde geçirir. Buradaki gözlemleri öykülerinin bazılarının yazılmasında önemli malzemeler sağlar ona. Ayrıca burada şiirler de kaleme alır. Duvar hikâyesi bu dönemdeki izlenimlerini yansıtır. Duvar'da şöyle yazar: "Bir mahpusu dünya ile hiç alakası olmayan bir zindana kapamak, ona en büyük iyiliği yapmaktır. Onu en çok yere vuran şey, hürriyetin elle tutulacak kadar yakınında bulunmak, aynı zamanda ondan ne kadar uzak olduğunu bilmektir. On adım ötede en büyük hürriyetlere götüren denizi dinlemek ve sonra aradaki kalın kale duvarlarına gözleri dikerek bakmaya, denizi yalnız muhayyilede görmeye mecbur kalmak az azap mıdır?"

1933'te Cumhuriyet'in 10. yılı nedeniyle çıkarılan aftan yararlanıp(cezasının bitmesine iki ay kalmıştır) Sinop Cezaevi'nden çıkan Sabahattin Ali, 1933 Ekim'i sonlarında İstanbul'a gelir. Memurlukla ilişkisi kesilmiştir; yeniden görev almak üzere Ankara'ya gider. Yedi aylık bir bekleyiş sonunda yanıt olumsuzdur. Eski kanılarını değiştirdiğini ispatlaması istenir ondan; bunun üzerine Atatürk için Varlık dergisinde yayımlanan Benim Aşkım şiirini yazar ve göreve yeniden kabul edilir. İlk Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğünde, sonrasında 1934'te Talim ve Terbiye Dairesinde üst yönetici olarak görevlendirilir. 1935'te evlenir; 1936'da askere alınır. Askerliğini Eskişehir'de tamamlar ve 1938'de Ankara Musiki Öğretmen Okulu Türkçe öğretmenliğine atanır. Daha sonra bu okulun yerini alan Devlet Konservatuvarı dramaturgluğu görevine getirilir.

İrkçı görüşleriyle tanınan Nihal Atsız 1944 Nisan'ında başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben açık bir mektup yayımlayarak Sabahattin Ali'yi haksız biçimde suçlar. Bunun üzerine açılan kişisel davada Atsız, 4 ay hapse mahkûm edilir. Sabahattin Ali aleyhine kampanyalar, gösteri ve saldırılar giderek artar. 1945'te görevinden ayrılır. Yaşamını yazarak kazanmak düşüncesindedir ve bu düşünce ile İstanbul'a geçer. Gazete ve dergilerde siyasal fıkralar, öyküler

Sırça Köşk'te kara mizahın başarılı örneklerini verdiği belirtilmektedir. Özellikle masalsı anlatım biçimi içinde örtük bir kara mizahı şekillendirir.

Öykü ve roman kişileri

Sabahattin Ali öykü ve roman kişilerini Anadolu insanından seçer. Kürk Mantolu Madonna'da rastlanan birkaç yabancı karakterin dışında köylüsü, sanatçısı, yaşlısı, çocuğu ile Anadolu insanıdır. Kişilerini bazen bütün cepheleriyle gerçekçi biçimde yaratırken, bazı eserlerinde iyi ve kötü insan tiplerini tek boyutlu canlandırarak romanın ya da öykünün düşünsel amaçlarına hizmet etmeleri yönünde onları araçsallaştırdığı da olur. Kuyucaklı Yusuf'taki karakterler bu tür bir devrimci romantizm taşırlar. Kişilerin kötü yanları abartılarak verilir; olumlu karakterler de idealize edilir.

Ancak, eserlerinin çoğunda kişilerin iç dünyasına, ruhsal çatışmaları ve çelişkilerine başarıyla nüfuz eder. İçimizdeki Şeytan ve Kürk Mantolu Madonna adlı romanlarında kişilerin iç yaşantılarına, bunalımlarına da yer vererek onlara ruhsal derinlik kazandırmıştır. Kürk Mantolu Madonna'nın kahramanı Raif'in bir aşk ekseninde odaklaşan yaşamı, özellikle ruhsal çözümlemeleri başarılıdır. Sabahattin Ali iyi bir gözlemcidir. Yaşadığı çevre içindeki kişileri dönüştürerek yazan Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'u, yazarın Aydın cezaevinde tanıdığı bir kişidir. Roman kişilerinden Salahattin Bey'de babasından; Şahinde Hanım'da annesinden izler vardır. Türkiye'deki ırkçı çevreleri işlediği İçimizdeki Şeytan romanında Nihat'la Nihal Atsız; Profesör Hikmet'le Mükremin Halil... arasında benzerlikler göze çarpar. Kürk Mantolu Madonna'nın Raif'i yazardan izler taşır. Sabahattin Ali her sanatçı gibi kişileri yeniden biçimlendirmekte, gözlemlerini de dikkate alarak onları kafasında yepyeni kişiler olarak yaratmaktadır.

Birçok öyküsünde kişilerin dıştaki görünüm ve algılanmaları ile iç dünyalarındaki tezadı işleyen yazar özellikle Hanende Melek öyküsünde bu konuyu başarıyla ele alır. Sabahattin Ali düşüncelerini anlatmak için

yayımlamaya başlar. Bazı provokasyonlarla yapılan bir yürüyüşte gazete basımevleri saldırıya uğrar. Sabahattin Ali yine işsiz kalır.

Bu dönemde bir mizah dergisi çıkarmak kararındadır ve Aziz Nesin ile Rıfat Ilgaz'la bir araya gelir. Marko Paşa adlı bir dergiyi yayımlamaya başlarlar. (1946) Bu dergi büyük bir ilgi görür ancak bir süre sonra sıkıyönetim tarafından kapatılır. Direngen ruhlu Sabahattin Ali bunun üzerine Malum Paşa, Merhum Paşa adlarıyla yayını sürdürmeye çalışırsa da, bunlar yine sıkıyönetim tarafından kapatılır. Fakat Sabahattin Ali yayıncılığı sürdürmeye kararlıdır; bu kez Ali Baba adlı mizah dergisini çıkarır. Bu dergilerde yayımlanan yazılarından dolayı hakkında “neşren hakaret” davaları açılır; mahkûm olur. 1948'de üç ay cezaevinde kalır. Gazetelerin birbiri ardına kapanmasıyla Zincirli Hürriyet gazetesinde yazmaya başlar. Burada yazdığı bir fıkradan dolayı yine kovuşturmayla uğrar. Yapacak işi kalmamıştır; sivil polisler de ardını bırakmaz.

Her şeyi mizah penceresinden görebilen, yaşamın tüm zorluklarına neşeli canlı hareketli kişiliği ile karşı koyan Sabahattin Ali hakkında polisle ilgili şöyle bir anekdot anlatılır: Bir defasında tren istasyonunda arkasından gelen sivil polisi fark edince durup ona: “Nasıl olsa eve kadar peşimden geleceksin. Hava çok sıcak, hiç olmazsa valizlerin birini al da yardım et.” der. Polis de -ilginçtir- valizi alıp eve kadar refakat eder.

Bitmek tükenmek bilmeyen yoğun baskılar karşısında yurt dışına kaçmayı düşünür. Kötüler, ruhsuz insanlar ömrü boyunca peşini bırakmamıştır. Fransa'ya gitmek için pasaport almak isteyince vermezler. Sonunda kaçmayı kararlaştırır. Cezaevinde birlikte yattığı birinin aracılığı ile Yugoslav göçmenlerinden Ali Ertekin ile tanışır. O sırada Sabahattin Ali bir arkadaşının kamyonunu çalıştırmakta, nakliyecilikle uğraşmaktadır. Ali Ertekin şoför yardımcısı olarak alınır ve 31 Mart 1948'e Kırklareli'ne hareket edilir. Kızılcadere köyünde kamyonun inilir ve kamyon geri gönderilir. Sabahattin Ali Üsküp bucağının Sazara köyü yakınlarındaki ormanda Ali Ertekin tarafından 2 Nisan 1948 tarihinde öldürülür. Ölüsü 16 Haziran 1948'de bir çoban

olaylara önem verir ve kişilerini bu olayların içinde yaşatır. Öykülerinde ve romanlarında bir düşünce odağı vardır; onun eserleri sorun odaklıdır. İnsanı dış dünya ile yaşam ile olaylar ile ilişkili görür ve insanı bu ilişkiler içinde alarak, onu olay ve durumlar içinde göstererek inşa eder öykülerini. Varlık'taki bir yazısında nabzını kitlenin nabzı ile aynı tempoda attırmak istediğini yazar. Toplum sorunlarını, toplumsal yapıdan doğan aksaklıkları işlerken kişileri de bu toplumsal ilişkiler ağı içinde değerlendirir. Kişilerinden bazıları iradesiz ve kararsız bir özellik gösterir. Kuyucaklı Yusuf'un Salahattin Bey'i ve İçimizdeki Şeytan'ın Ömer'i böyle iradesiz ve kararsız kişilerdir.

Öykü ve roman olayları

Sabahattin Ali öykülerinin yapısal olarak en önemli özelliği onların bir olaya dayanmasıdır. Sabahattin Ali 1939'da yayımlanan Yeni Adam dergisinde şöyle yazar: “Sanatçının tek vazifesi vardır: eser vücuda getirerek muhtelif şekil ve suretle neşretmek, elde etmek istediği şeyleri türlü kalıplara koyarak diğer insanlara uzatmak. Bu da tamamıyla sosyal bir iştir.” Sanatı ve sanatçının çabasını sosyal bir çalışma olarak değerlendirmesi yazarın toplumla bağını gösterir. Sabahattin Ali aslında insanın iyi olduğunu, onu toplumun bozduğunu düşünür ve o nedenle toplumun düzeltilmesi gerektiği kanısındadır. Onun olayları toplumsal ağırlıklıdır. Sabahattin Ali, vermek istediği gerçeği olaylar yardımıyla aktarır. Bu gerçekler yaşamdan geldiği için olağandır, doğaldır. Masalların dışında olağan dışı olaylardan söz edilemez. Öykülerinde büyük bir yalınlık ve ustalıkla duygusallığı da verebilmiştir. Nabzı kitlenin nabzına göre atan bir yazar olmak istediği için halkın yaşamından olayları alıp öykü kalıbına dökerek ona vermeye ve bunun için de yalın bir dille yazmaya önem verir. Tan'da şunları yazar Sabahattin Ali: “İlim gibi, güzel sanatlar gibi kültür varlıklarını da yalnız muayyen bazı sınıfların ya da zümrelerin istifade edebildikleri birer lüks olmaktan kurtarıp bütün milletin malı haline getirmek gerekir.” Bu tespitlerine göre her alanda gerçekleşmesi gereken adalet, bilim ve sanat eserlerinin yaygınlaşması sürecinde de gerçekleşmeli, kendini

tarafından görülerek jandarmaya bildirilir. Cenaze tanınmaz haldedir; sonradan Bulgaristan'a adam kaçıran bir örgütün yakalanması dolayısıyla bu iskeletin Sabahattin Ali'ye ait olduğunu Ali Ertekin açıklar. Aslında ölümüyle ilgili sır perdesi henüz tam olarak aydınlatılmış değildir. Ne yazık ki mezarı bile bilinmemektedir Sabahattin Ali'nin.

Sabahattin Ali güçlü bir muhalifti; hiçbir şeyi sorgulamadan kabul etmeyen, çağının ülke ve dünya düzenini eleştiren muhalif bir tavrı vardı daima. O, sürekli olarak ezilenin, hor görülenin, aşağılananın, suskun kitlelerin sesi olmaya gayret etti yaşamı boyunca. Bunun için her şeyi göze aldı, görevden alınmayı, işini kaybetmeyi, soruşturmaları, mahkemeleri, hapsi, polisçe izlenmeyi, suçlanmayı, mimlenmeyi, kaçıışı ve en sonunda- ne yazık ki- ölümü... hepsini göze almış, cesur bir aydıydı. Yolunu aydınlatan adalet ışığına güvendi daima; istedi ki insanlar sömürülmesin, istedi ki adalet gelsin ülkeye ve yeryüzüne. İnsanlar hakça ve mutlu yaşasınlar; sömürünün olmadığı eşitlikçi bir toplumda kendilerini geliştirsinsinler... Barışla dolsun yeryüzü ve gökyüzü; insanlar kardeş olsun istedi... Sınırların ötesine geçsin insanlar; ırk, dil, din farkları kalmasın yeryüzünde... Kadınlar aşağılanıp sömürülmesin, kendi bedenleri üzerinden birtakım kötülüklere bulaştırılmasın... Sabahattin Ali, edebiyatımızın vicdanını oluşturan sanatçıların en başında geliyordu.

Yazma serüveni

Sabahattin Ali Balıkesir İlköğretmen Okulu ikinci sınıfındayken yazmaya başlar. Çok küçük yaşta okumaya yönelen Sabahattin Ali öğretmen okulunda Pardayanlar, Sefiller, 80 Günde Devrialeme gibi çeviri kitapları da okudu. İlk öykü çalışması olan Horoz Mehmet'i öğretmenini Gazali Bey beğenmiş, onu yazmaya teşvik etmiştir. Yayımlanan ilk öyküsü Balıkesir'de Irmak dergisinde 1928'de yayımlanan O Arkadaşım'dır. Bu derginin yanı sıra Orhan Şaik Gökyay'ın yönettiği Çağlayan dergisinde şiirleri ve bazı öyküleri yayımlanır. Bu dergilerdeki öykü ve şiirlerini Sabahattin Ali kitaplarına almamıştır. Kitaplarına giren en

göstermelidir.

Sabahattin Ali öykülerinde folklordan yararlanma olgusu da önemlidir. Hasanboğuldu, bir efsaneden yola çıkan güzel bir öyküdür. Masallarında da halkın söz ve düş yaratma gücünden beslenir Sabahattin Ali. Halk edebiyatından esinler alarak modern öyküler yazılabileceğini kanıtlamak ister gibidir. Pertev Naili Boratav'la çıktığı derleme yolculukları, öykülerine halk kültüründen renkli motifler ve farklı zenginlikler kazandırmıştır.

Yıllar boyunca edebiyat dergilerinde yer alan şiirlerinden bir seçki oluşturarak 1934'te yayımladığı Dağlar ve Rüzgâr adlı kitabında, öykülerindeki gibi Anadolu halk kaynaklarına yönelmesiyle dikkat çeker. Yaşar Nabi, o tarihlerde Varlık'ta yayımlanan yazısında, Sabahattin Ali'nin şiirlerinin geleneğe yaslanan ve doğallıkla söylenen, yalın, duru ve her türlü süsten arınmış şiirler olmasını beğeniyle karşılamıştır.

Sonuçta, Sabahattin Ali, boyun eğmeyen, direnişçi bir aydın; üretken ve yaratıcı bir yazar olarak edebiyat, mizah, politika ve sanatın unutulmazları arasındaki seçkin ve sağlam yerini aldı. Günümüzde yapıtlarıyla topluma ışık tutmaya devam eden Sabahattin Ali, yaşamıyla, inanç ve değerleriyle, toplumsal olgular karşısındaki davranış, tavır ve tutumuyla da örnek bir insan olarak hatırlanacak daima. İyi ki bu dünyadan Sabahattin Ali geçti...

HÜLYA SOYŞEKERCİ

hsoysekerci@gmail.com

Kaynakça

Asım Bezirci, Sabahattin Ali, Evrensel Yayınları, 1997.

Filiz Ali- Atilla Özkırımlı, Sabahattin Ali, De Yayınevi, 1986.

Muzaffer Uyguner, Sabahattin Ali, Bilgi Yayınevi, 1992.

Kürk Mantolu Madonna

<http://yazarlar.eu/ali/Eski/aot-kmm.html>

A. Ömer Türkeş

erken tarihli öyküsü 1928'de Yedi Meşale'de yayımlanan Viyolonsel'dir. Bu derginin yanı sıra Servet-i Fünun'da da şiirler ve öyküler yayımlamıştır. 1934'ten sonra Varlık, Oluş gibi edebiyat dergilerinin yanı sıra Resimli Ay, Yedigün, Adımlar gibi dergilerle, Marko Paşa, Malum Paşa, Zincirli Hürriyet gibi gazetelerde öykü ve yazılarını yayımlamıştır. Almanya'da bulunduğu yıllarda Rus klasikleriyle ilgilenmiş; Turgenyev, Gorki gibi yazarları okumuştur. Ayrıca Alman yazarlarından Kleist, Hoffmann ve Norveçli yazar Hamsun ile ruhsal yakınlık duyan Sabahattin Ali sonraları bu yazarlardan bazılarının çeviriler de yapmıştır.

Öykülerinin özellikleri

Konularını toplumsal sorunlardan, Anadolu yaşamından aldığı gözlem ve yaşantılara dayanan öykülerinde, gerçekçi bir tutumla, ezilen insanların acılarını, yaşadıkları adaletsiz ve eşitliksiz ortamı işledi. Öykülerinde olay örgüsündeki sağlamlık, betimlemelerdeki ustalık ve ayrıntıların kullanılışındaki ölçülülük, günümüz öykücülüğünün önemli adlarından biri olmuştur Sabahattin Ali.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde klasik düz çizgide gelişen ve bir olaya yaslanan serim-düğüm- çözüm bölümleri taşıyan olay öykücülüğünün pek çok özelliğini buluruz. Yazar çoğu zaman öykülerine uzunca bir çevre betimlemesi ya da anılar biçiminde bir girişle başlar ve belirli bir atmosfer oluşturmaya dikkat eder. Sabahattin Ali genelde kırsal alandaki üretim ilişkilerini ve bu ilişkilerin insana yansımalarını verirken, öykülerini sınıfsal bir temele dayandırır. Kağrı öyküsü ile başlayan bu yönelim daha sonraki kitaplarındaki öykülerde iyice belirgin bir hal alır. Sınıfsallığı Apartman öyküsündeki gibi bazen kentsel bağlamda da işlemiştir. Betimleyici bir anlayış içindedir ve çoğu zaman gerçekleri ortaya koyup yorumu okura bırakmıştır. Gerçekleri duygulu bir havayla dile getirir, okur bu duygulu hava içinde konuya iyice kendini kaptırır.

Sabahattin Ali öykülerinde olay(vak'a) önemlidir. Bir konuşmasında bununla ilgili olarak şunları söylemiştir:

Yaşamı da yazdıkları gibi hüznü doludur Sabahattin Ali'nin. Bu yazıda ele alacağımız kitabı 1943 yılında yayınlanmıştı. Sevinerek söylemeliyim ki, YKY'nin "Bütün Eserleri" dizisi çerçevesinde basılarak yeniden okuyucularla buluştu.

Gerçekçiliğin en başarılı örneklerini vermiş olan bu olağanüstü duyarlı yazarın, "Kürk Mantolu Madonna" kitabı, yalnız tüm zamanların en hüznü aşk öyküsü olmakla kalmaz, aynı zamanda, edebiyatımızın en başarılı psikolojik anlatılarından da birisidir. Yenilmiş, silik, içine kapanmış bir insan kişiliği üzerine yapılmış çözümlemeler, o kişiliğin ardındaki çok zengin bir duygu ve düşünce dünyasının tasviri, kullandığı dilin sadeliği ve güzelliği, "Kürk Mantolu Madonna"yı bugün de okunur, güncel kılan özellikler. Yazarın nitelemesi ile, bu "uzun hikaye" bizlerde zaman duygusu hissettirmekte olağanüstü başarılı. Hızlı bir tempo ile giden ilk bölüm, Raif'in gençliğini ve duygularını aynen yansıtır. Önce yabancı bir ülkeye gelmenin çekingenliği ile geçen ağır tempo, onun aşkı bulması ile hızlanır. İkinci bölüm ise, kendini bu taşra kasabasına mahkum etmiş bir insanın yaşamına, taşradaki zaman akışına uygun olarak durağanlaşır; beklenecek bir şey yoktur, değişecek bir hayat yoktur; beklenen son ölümdür... Ve yazar, bu dingin yaşam ile sözdizimi arasındaki uyumu yakalar. Ancak böylelikle ki, okuyucu o canlı, umut dolu gençliğin yerini tükenmiş, nihilist bir yaşamın almasının trajedisi ile duygudaşlık edebilir.

Öykü, klasik Yunan trajedilerinin temel bir özelliğini taşıyor. Önce bir hazırlık dönemi, ardından gelen mutluluk ve onu takip eden yıkım. Tüm bu süreç, yani mutluluğun ardından gelecek felaket, yine trajedilerin yapısına uygun olarak, öykünün çatılışı nedeni ile önceden haber verilmiştir. Zaten felaketin kaçınılmazlığının bilgisidir trajedinin etkisini arttıran. "Kürk Mantolu Madonna", asıl etkisini "son" yazısı ile birlikte gösteriyor. Ağzımızda kalan buruk bir taddır. Keşke dersiniz; keşke öyle olmasaydı, keşke savaş çıkmasaydı, keşke kızını gördüğünde donup kalmasaydı, keşke... Keşkeler sürüp gidecektir, ama hiç bir motif, Holywood veya Yeşilçam melodramlarındaki rastlantısallıklarla benzer

“Hikâye yazmak hayli güç bir iştir. Güçlüğü nispetinde nankördür. Şiir insanda yarattığı lirik heyecanın derecesi kadar uzun ömürlü olur, fakat epik eserin hayatı yarattığı insanların hakiki bilgisine canlılığına tabidir. Hikâyede ise insan yaratmak pek zor, bazen imkânsızdır. Hikâyenin merkezi sıkleti vaka (anekdot) olduğuna ve vakalar pek çabuk aktüel olmaktan çıkacağına göre hikayelerin uzun ömürlüleri parmakla gösterilecek kadar azdır. Garba baksanız orada bile ayakta durabilenler Bocaccio, Poe ve biraz da Çehov’dur.” (Varlık, 1.10.1938)

Sabahattin Ali bu öykü anlayışıyla Ömer Seyfettin tarzı öyküye daha yakın durur. Ömer Seyfettin olay öykücülüğünde Maupassant’a; Sabahattin Ali ise Almanya’dayken öykülerini okuduğu Gorki’ye yakınlık duymuştur. Onun gibi, olayları nesnel bir bakış açısıyla verir; olayların içine kendisi pek az girer.

Sabahattin Ali’nin öykü dünyası

Sabahattin Ali’nin yaşamından bazı izlenimler çeşitli öykülerine yansımıştır. Pazarcı öyküsünde babasının pazarcılık yaptığı dönemden izler taşır. Değirmen, Viyolonsel gibi öykülerde baskı altında kalan çocukluğunun ve Edremit’in izleri yer alır. Romanlarından Kürk Mantolu Madonna’da Almanya’daki yaşamından izdüşümlerle karşılaşırız. İlk öykülerini oluşturduğu 1925 sonrası yıllarda Ömer Seyfettin, Halit Ziya Uşaklıgil gibi ustaların öykü anlayışı egemendi. Ayrıca Memduh Şevket Esendal, F. Celalettin de Çehov’un etkisiyle değişik bir anlayışta ürünler ortaya koyuyorlardı. Sabahattin Ali böyle bir öykü ortamında öykücülüğe başlamıştı.

değildir. Evet, rastlantılar bu yaşam trajedisini belirlemiştir, ancak, bu rastlantılar bütünüyle toplumsal, siyasal, ekonomik nedenlerin üzerinde yükselir. Aslında onlar zorunluluklardır.

Sol düşüncelere sahip, muhalif bir insandı, ve kuşkusuz bütün yazdıkları bu duruşun etrafında oluşmuştur. Ancak hiç kimse Sabahattin Ali’de çıplak bir ideolojik manüpülasyon, didaktik bir tonlama gösteremez. Her şey konunun ve ayrıntıların içinde kodlanmıştır. Neye karşı ise, karşı olduğu şeyi apaçık işaret etmez, okuyucunun gözüne sokmaz. Bu kitap, bir yandan toplum ve geleneksel aile yapısına, öte yandan savaşın akıldışılığına açık bir tavır alıştır aslında. Okuyucu, bu hüznü aşka engel olan savaşa da, parlak genç öğrencinin Anadolu’nun bir kasabasına gömülmesine, yaşamdan el etek çekmesine de öfkelenmeden edemez. Oysa ki, S. Ali yalnızca -üstelik bütün öykülerine göre daha dingin bir üslupta- bir yaşam anlatısı yapmaktadır. Ne büyük laflar kelam eder, ne yaşananları abartır. Tam tersi, o yumuşak, pastoral üslubun kendisidir isyanımızı, hüznümüzü yaratan

Remzi Yayınevi, 1943

> Sayfayı Yazdır

